

ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL DE ISTORIE „GEORGE BARIȚIU” CLUJ-NAPOCA

TEZĂ DE DOCTORAT

CUNOAȘTERE ȘI ISTORIE LOCALĂ
ÎN BIBLIOTECILE PUBLICE

- perspectivă comparativă între serviciile comunitare europene și cele
americane în secolul XX -

- rezumat -

Conducător științific,
Cercetător științific I dr. Susana ANDEA

Doctorand,
Sorina STANCA

2020

CUNOAȘTERE ȘI ISTORIE LOCALĂ ÎN BIBLIOTECILE PUBLICE

- perspectivă comparativă între serviciile comunitare europene și cele
americane în secolul XX -

Cuvinte cheie: Biblioteci publice, istorie locală, biblioteci digitale, Europeana

În contextul absenței unor studii referitoare la rolul bibliotecilor publice în promovarea valorilor istoriei și culturii locale, ne-am propus realizarea unei lucrări prin care să analizăm situația actuală a serviciilor de istorie locală în bibliotecile publice românești, punerea acestora în context european, precum și compararea cu serviciile similare din bibliotecile americane, considerate de specialiști ca fiind unele din cele mai bine organizate din lume. În Europa, am luat ca modele de referință cazul bibliotecilor publice din Franța, care au foarte bune servicii pentru public, pe cele din Marea Britanie, care excelează prin organizare și tipologia colecțiilor, precum și pe cele din Ungaria, pentru că face parte din blocul fostelor țări comuniste, dar, cu toate acestea, a continuat tradiția serviciilor de istorie locală în bibliotecile publice de dinainte de Primul Război Mondial.

Ca urmare a experienței acumulate prin participarea mea în proiecte europene, care au avut ca scop contribuția la crearea unor biblioteci digitale, am considerat oportun studiul constituirii și organizării colecțiilor de bibliotecă, precum și modalitățile de valorificare ale acestora prin intermediul bibliotecilor digitale și portalurilor on-line. Am cercetat cu precădere colecțiile de istorie locală și ne-am propus să aflăm care au fost premisele contribuțiilor, unele foarte bogate, ale țărilor alese în prezentul studiu, la crearea bibliotecilor digitale.

Ceea ce trebuie subliniat aici este faptul că aceste colecții au fost create prin acumulări cantitative și calitative, de-a lungul timpului, prin formarea unor tradiții, iar efortul bibliotecilor este unul important pentru educarea publicului în scopul păstrării unor documente și obiecte, în vederea valorificării lor, pentru generațiile următoare prin colecțiile de istorie locală, deținute în principal de bibliotecile publice.

Principiile directoare ale IFLA și UNESCO, cu privire la serviciile bibliotecii publice, stipulează necesitatea acesteia de a-și asuma, în cadrul comunității locale, rolul de agent esențial în vederea achiziționării, prezervării și promovării culturii locale în toată diversitatea ei, prin conservarea colecțiilor de istorie locală, organizarea de expoziții și cercuri de lectură,

publicarea de documente de interes local, promovarea unor programe interactive și, nu în ultimul rând, prin susținerea și dezvoltarea tradiției orale ca vector important al comunicării. De regulă, scopul colecției de memorie și cunoaștere locală dintr-o bibliotecă publică este de a păstra materialele referitoare la istoria localității sau regiunii unde biblioteca funcționează și de a le pune la dispoziția cercetătorilor și a publicului larg. Biblioteca păstrează aceste materiale pentru generațiile viitoare și, prin urmare, ele pot fi consultate doar în biblioteci pentru a preveni pierderea documentelor, care sunt, de multe ori, unicat.

Metoda de cercetare folosită a fost studiul bibliografiei de specialitate, precum și a diferitelor biblioteci digitale și portaluri web.

În realizarea tezei, au fost valorificate atât resursele tradiționale, cât și cele disponibile on-line, precum și rezultatele a două cercetări personale realizate în bibliotecile publice românești, pentru identificarea unor modele și bune practici în dezvoltarea colecțiilor de istorie locală, dar și a serviciilor pentru public dedicate promovării valorilor culturale locale.

Teza este structurată pe patru capitole. Primul capitol, *Considerații preliminare privind bibliotecile, bibliotecile publice și serviciile de istorie locală*, include un studiu comparativ al serviciilor de istorie locală din bibliotecile europene și americane, câteva considerații privind valorificarea colecțiilor de istorie locală și un studiu comparativ privind valorificarea colecțiilor de istorie locală prin intermediul bibliotecilor digitale. Prima parte a tezei cuprinde o scurtă istorie a bibliotecilor din Europa, cu accent pe România, fiindcă am dorit să avem o analiză mai amănunțită a țării noastre în context european, pentru a demonstra că eforturile unor cărturari români de înființare a bibliotecilor au fost însemnate, de multe ori nesprijinite de conducătorii politici ai vremii și dispunând de resurse foarte puține. Capitolul I continuă cu o încercare de definire a termenului „istorie locală”, așa cum este acesta întâlnit în cele cinci țări cuprinse în prezentul studiu, și anume: România, Marea Britanie, Franța, Ungaria și Statele Unite ale Americii. Am analizat, apoi, modul de constituire a colecțiilor de istorie locală, cu accent pe modelul american, dar ținând cont și de realizările remarcabile din Franța, Marea Britanie sau Ungaria, în România neexistând o tradiție clar conturată în acest domeniu.

Cercetarea a continuat cu analiza utilizatorilor colecțiilor de istorie locală, cine frecventează în mod direct și nemijlocit secțiile dedicate din biblioteci, ce interese au și modalitățile de atragere a acestora către bibliotecă. Am analizat apoi modalitățile de promovare a colecției de istorie locală, astfel încât acestea să ajungă să fie cunoscute de către publicul larg.

În finalul capitolului, m-am referit la modalitățile cele mai întâlnite de preservare a colecțiilor de istorie locală din biblioteci. Dacă secțiile de istorie locală oferă acces la colecțiile deținute, este foarte clar că securitatea acestora este un aspect foarte important de care trebuie ținut cont, fiindcă unele dintre aceste documente sunt rare și unice, iar preservarea lor pentru generațiile viitoare este cu atât mai importantă.

Capitolul al II-lea, denumit *Studiu comparativ al serviciilor de istorie locală din bibliotecile europene și americane*, cuprinde o analiză comparativă a serviciilor de istorie locală oferite de bibliotecile publice din România cu cele americane și cu cele din unele țări europene, mai exact cu Franța, Marea Britanie și Ungaria. Motivul alegerii acestor țări, mă refer la Franța, Marea Britanie și SUA, este gradul avansat de dezvoltare a serviciilor de istorie locală, iar Ungaria a fost aleasă pentru că s-a aflat în aceeași situație politică ca și în România, adică sub imperiul doctrinei comuniste. Pentru a porni cu o imagine cât mai exactă a valorilor de patrimoniu ce există în bibliotecile din Europa, prima parte a capitolului, denumită *Colecții și valori în bibliotecile europene*, conține câteva date succinte despre documente de patrimoniu din bibliotecile cele mai importante din Europa. Am analizat, apoi, conceptul de serviciu de istorie locală, atât din punct de vedere teoretic, cât și practic, prin studiul unei bogate bibliografii de specialitate. Colecțiile de istorie locală, găzduite de bibliotecile publice, trebuie să adune patrimoniului documentar local, pentru a contribui la educarea comunității și la promovarea identității comunitare. Am inclus și un scurt studiu comparativ al istoriografiei serviciilor de istorie locală din bibliotecile europene și americane, fără a avea pretenția de exhaustivitate.

Sunt cuprinse, în capitol, analize extinse ale serviciilor de istorie locală din cele cinci țări supuse analizei: Franța, Marea Britanie, Ungaria, SUA și România. Sunt identificate aspectele comune, caracteristice serviciilor de bibliotecă, dar și unele aspecte care țin mai ales de activitatea arhivelor. O parte importantă în cuprinsul capitolului al II-lea este dedicată analizei situației colecțiilor de istorie locală din bibliotecile publice românești, analiză ce are la bază două studii personale derulate în două etape diferite, primul în anul 2008 și al doilea în anul 2015. Cele două cercetări s-au orientat spre analiza serviciilor oferite de cele 40 de biblioteci județene și de Biblioteca Metropolitană București, activități ce pot fi considerate ca parte a unor servicii de studii locale sau de istorie locală.

Am inclus, în capitol, o prezentare amplă a activității Bibliotecii Județene „Octavian Goga” Cluj, inițiativa unei comisii profesionale, de memorie și cunoaștere locală, în cadrul Asociației Naționale a Bibliotecarilor și Bibliotecilor Publice din România. Colectivul bibliotecii clujene este realizatorul și promotorul unui portal web, *Memorie și cunoaștere*

locală, care are ca scop valorificarea patrimoniului documentar și imagistic deținut în colecțiile de istorie locală ale bibliotecii.

Capitolul al III-lea, denumit *Valorificarea colecțiilor de istorie locală prin digitizare*, cuprinde câteva considerații generale despre digitizare și biblioteci digitale, precum și câteva aspecte importante despre procesul de digitizare din Statele Unite ale Americii și din Europa, cu accent pe țările europene luate în studiu. Procesul de digitizare este foarte important deoarece contribuie la prezervarea și conservarea documentelor originale, permite îmbunătățirea condițiilor de acces la documente, oferă posibilitatea unei lecturi paralele și comparate a mai multor documente, favorizează valorificarea și promovarea colecțiilor datorită accesului online.

Capitolul conține informații teoretice, dar și practice, legate de procesul de digitizare și de constituire a bibliotecilor digitale. Este descris demersul pentru realizarea Bibliotecii Publice Digitale a Americii (Digital Public Library of America – DPLA), precum și a Bibliotecii Digitale Mondiale - BDM (World Digital Library - WDL). Proiectul Bibliotecii Digitale Mondiale este sprijinit și de Organizația Națiunilor Unite pentru Educație, Știință și Cultură (UNESCO), deoarece aceasta contribuie la realizarea obiectivelor strategice care includ promovarea societății cunoașterii (knowledge society), consolidarea capacității de digitalizare în țările în curs de dezvoltare, precum și promovarea diversității culturale pe web.

Procesul de digitizare din Marea Britanie este analizat într-un subcapitol distinct, punând accentul pe cele mai importante proiecte derulate, cum ar fi: *Collect Britain*, prin care au fost digitizate aproximativ 100.000 de documente din colecțiile bibliotecii naționale.

Digitizarea în Franța și realizarea Bibliotecii Digitale a Franței, „Galica”, este prezentată mai ales din perspectiva promovării conținutului acesteia, deoarece pe parcursul cercetării am constatat că această bibliotecă digitală este foarte accesată, iar unul din motive este, cu siguranță, promovarea pe care o face colectivul bibliotecii digitale.

Procesul de digitizare în Ungaria a început în Biblioteca Națională a Ungariei, la sfârșitul anilor 1990, iar eforturile de digitizare s-au concentrat pe opere tipărite și publicații în format electronic, precum și microfilme. Biblioteca Electronică Maghiară, realizată începând cu anul 1994, este rezultatul eforturilor unui grup de bibliotecari entuziaști, care au conceput un plan referitor la crearea și funcționarea unei viitoare biblioteci electronice, aceasta devenind, în timp, una dintre cele mai populare și mai semnificative arhive maghiare din mediul online.

Partea dedicată digitizării în România conține câteva studii de caz, unele sunt inițiative instituționale, altele sunt rezultatul participării unor instituții culturale din România, în special

biblioteci, la diferite proiecte europene. Un alt proiect descris este *EuropeanaLocal*, ce a fost coordonat în România, de Biblioteca Județeană „Octavian Goga” Cluj. Acesta a adunat documente digitale din colecțiile de istorie locală ale mai multor biblioteci județene și ale altor instituții culturale din România.

Capitolul IV, denumit *Studiu comparativ privind valorificarea colecțiilor de istorie locală prin intermediul bibliotecilor digitale*, propune o analiză a Bibliotecii Digitale a Europei – *Europeana*. Capitolul conține câteva date despre crearea acesteia, cerințele de bază pentru contribuția la aceasta, cine sunt contributorii și cum se creează metadatele, adică acele date ce permit și facilitează căutarea obiectelor digitale. *Europeana* este portalul care permite accesul online la cărți, materiale audio și video, fotografii, picturi, hărți, manuscrise, ziare și documente de arhivă, documente deținute de instituțiile culturale europene.

Capitolul cuprinde un studiu comparativ al conținutului din *Europeana* pentru Marea Britanie, Franța, Ungaria și România și detaliază, pe rând, contribuția fiecărei țări amintite la aceasta. Capitolul include și o descriere mai detaliată a contribuției românești la Biblioteca Digitală Europeană prin proiectul european LoCloud, ce conține documente manuscrise, documente tipărite - monografiile de mici dimensiuni, broșuri și articole din periodice, periodice, cărți poștale și, nu în ultimul rând, fotografii, din colecțiile de istorie locală ale partenerilor, importante exemple de valorificare a acestor colecții. În finalul capitolului am analizat și contribuția SUA la *Europeana*, ce provine din colecțiile ale unor instituții culturale americane, mai exact din peste 200 de instituții contribuatoare, ca urmare a parteneriatelor cu organizații din diferite țări europene.

Cea mai provocatoare și educativă experiență în vederea valorificării patrimoniului documentar rămâne implicarea mea și a bibliotecii clujene pe care o conduc, din anul 2009, în proiectele internaționale: *EDLocal* - Facilitarea accesului la documentele digitale locale sau regionale prin intermediul Bibliotecii Digitale Europene (2008-2011), proiect în care biblioteca clujeană a fost partener coordonator de țară; *Istoria locală @ biblioteca ta* (Local History@ Your Library) (2011-2012); *Europeana 1914-1918* (2012-2014); *Locloud* - Conținut local într-un cloud Europeana (2013-2016) și *Enrich Europeana* (2018-2020).

Experiența acumulată, contactul direct cu partenerii internaționali implicați în procesul de valorificare a colecțiilor de documente cu caracter local (biblioteci, muzee, arhive) m-au determinat să mă implic în sensibilizarea opiniei specialiștilor din bibliotecile publice românești privind necesitatea intensificării eforturilor noastre în această direcție.

În toate țările studiate, o caracteristică comună a colecțiilor de istorie locală din bibliotecile publice este aceea de a acoperi toate aspectele din comunitățile respective, cum ar

fi: cadrul fizic și construit, toate aspectele activității umane din localitate din trecut, dar și din prezent. Tematica colecțiilor de istorie locală se referă la domenii ca: istoria familiei, arheologie, istorie orală, istorie economică, peisagistică, demografie, geografie, geologie etc. În ceea ce privește organizarea colecțiilor, în unele țări, acestea sunt găzduite separat, cu personal și buget propriu, dar în majoritatea cazurilor sunt constituite în biblioteci, în secții de colecții speciale. Dacă facem o analiză a tipurilor de documente ce constituie colecțiile de istorie locală vom descoperi că acestea includ: monografii, hărți, ziare și reviste, fotografii, înregistrări audio și video, etc. O idee comună, în cele cinci țări studiate, este cea legată de realizarea de parteneriate cu alte biblioteci sau cu instituții locale de cultură, pentru a putea furniza servicii de calitate utilizatorilor.

Cercetarea noastră a relevat faptul că bibliotecile publice, din cele cinci țări pe care le-am luat în studiu, oferă servicii de istorie locală și cercetare genealogică pentru comunitate, furnizând materiale de referință în diferite formate utilizatorilor interesați, precum și diferite tipuri de servicii, neexistând un model unitar. Principalele activități și servicii de genealogie și istorie locală desfășurate în bibliotecile publice sunt: colectarea materialelor de interes (în toate cele cinci țări cuprinse în studiu), indexarea publicațiilor periodice locale (toate țările), colecționarea și punerea la dispoziția publicului a înregistrărilor genealogice și de istoria familiilor (SUA și Marea Britanie), digitizarea și indexarea fotografiilor și a altor documente (toate țările), prezervarea în spații adecvate (toate țările), furnizarea accesului la resursele genealogice din mediul online (SUA și Marea Britanie), prezentarea unor programe despre aspecte variate ale comunității, cum ar fi arhitectură locală, cartiere, etc. (toate țările), realizarea de expoziții legate de istoria și tradițiile comunității (toate țările). Așa cum se observă, în timp ce în SUA și Marea Britanie serviciile de genealogie sunt mai dezvoltate, în restul țărilor cuprinse în studiu sunt desfășurate mai mult activități de istorie locală, ce presupun: constituirea colecției, gestionarea acesteia (inventariere, catalogare, depozitare, conservare), realizarea instrumentelor de căutare și regăsire a documentelor din colecție (cataloge ale colecției sau pe tipuri de documente, baze de date etc.), comunicarea colecției (care asigură accesul utilizatorilor la informații și documente în format tradițional și mai nou și digital), popularizarea (prin marketing, reviste de bibliotecă etc.), valorificarea (prin diferite tipuri de publicații, animație culturală, activități educative etc.). Un exemplu particular îl reprezintă Franța, unde se pune accentul pe oferirea de servicii educative, pedagogice, care țin de învățământul non-formal. Colecționarea de resurse de interes regional și local permite bibliotecilor ce dețin un astfel de fond să organizeze activități pentru publicul tânăr în special, oferind o altă modalitate de abordare a istoriei, prin oferirea accesului direct la acele resurse.

Fondul local este ca un organism viu, fiind îmbogățit în permanență, iar noile servicii au urmărit, în toate țările, optimizarea accesului utilizatorilor la informație.

Noile tehnologii au influențat, atât în Ungaria cât și România, modul de oferire a serviciilor de istorie locală. Digitizarea documentelor a contribuit în mod decisiv la creșterea vizibilității colecțiilor de istorie locală și la creșterea accesului la acestea.

Digitizarea colecțiilor de istorie locală aduce numeroase avantaje cum sunt: acces facil; lipsa constrângerilor legate de programul bibliotecilor; posibilitatea de a descărca anumite documente de interes; crearea de expoziții digitale tematice, în funcție de cererile primite; prezervarea colecțiilor ce sunt vechi și fragile. Transpunerea în format digital și expunerea online reprezintă o soluție pentru biblioteci, în parte din interese de securitate a documentelor originale, în parte datorită fragilității documentelor originale. Evoluția rapidă a tehnologiei în acest domeniu asigură soluții neinvazive care permit transpunerea în format digital a documentelor fără ca acestea să fie deteriorate, valorile pot fi astfel protejate, dar în același timp pot fi puse la dispoziția utilizatorilor.

Considerațiile exprimate pe parcursul lucrării au la bază experiența mea de 24 de ani de muncă într-o bibliotecă publică, precum și cunoașterea sistemului de biblioteci publice din România, dar și a celor europene și americane. Participarea mea în echipele unor proiecte europene, încă din anul 2003, mi-a permis să iau contactul cu specialiști din Europa și SUA, să cunosc experiența acestora și să particip, alături de ei la reușita proiectelor comune.

Am încercat să demonstrez, pe parcursul lucrării, că orice demers de digitizare trebuie să se bazeze pe credința în accesul liber, online, la documente în format digital, ce permite promovarea schimbului de idei și informații. Crearea unor colecții valoroase în biblioteci, digitizarea acestora și punerea conținutului digitizat la dispoziția utilizatorilor, este o misiune a bibliotecarului modern și a bibliotecii, ce se sprijină pe efortul înaintașilor pentru crearea unor colecții de documente, și contribuie la educarea tinerilor în spiritul respectului față de trecutul și prezentul comunității, față de valorile și tradițiile locale. Digitizarea aduce cultura la un click distanță, fiind o resursă valoroasă nu numai pentru educație, dar și pentru turism sau pentru întreaga industrie creativă, prin reutilizarea conținutului digital.

Portalurile ce însumează colecții digitale din mai multe instituții culturale și din mai multe țări, contribuie la mai buna înțelegere a diversității culturale și permite cercetarea documentelor originale, fără a mai fi necesară deplasarea la instituțiile care dețin acele documente, mai mult acestea sunt grupate pe subiecte, regiuni geografice sau țări, perioade istorice etc., făcând regăsirea mult mai facilă.

Cuprins

Listă prescurtări

Introducere

Capitolul I – Considerații preliminare privind bibliotecile, bibliotecile publice și serviciile de istorie locală

I.1. Scurtă istorie a bibliotecilor

I.1.1. Apariția bibliotecilor publice românești în secolul XX: Scurt parcurs legislativ

I.2. Încercare de definire a termenului „istorie locală”

I.3. Constituirea colecțiilor de istorie locală

I.4. Utilizatorii colecțiilor de istorie locală

I.5. Promovarea colecției de istorie locală

I.6. Prezervarea colecțiilor de istorie locală

I.7. Concluzii

Capitolul II - Studiu comparativ al serviciilor de istorie locală din bibliotecile europene și americane

II.1. Colecții și valori în bibliotecile europene

II.2. Conceptul de serviciu de istorie locală - de la teorie la practică. Considerații pe marginea literaturii de specialitate

II.3. Scurt studiu comparativ al istoriografiei serviciilor de istorie locală din bibliotecile europene și americane

II.3.1. Statele Unite ale Americii

II.3.2. Marea Britanie

II.3.3. Franța

II.3.4. Ungaria

II.3.5. Istoriografia serviciilor de istorie locală în bibliotecile publice din România

II.4 Situația colecțiilor de istorie locală din bibliotecile publice românești

II.5. Concluzii

Capitolul III – Valorificarea colecțiilor de istorie locală prin digitizare

III.1. Considerații generale despre digitizare și biblioteci digitale

III.2. Digitizarea în Statele Unite ale Americii

III.3. Digitizarea în Europa. Crearea Bibliotecii Digitale Europene

III.3.1. Digitizarea în Marea Britanie

III.3.2. Digitizarea în Franța

III.3.3. Digitizarea în Ungaria

III.3.4. Digitizarea în România

III.3.4.1. Colecții speciale digitizate în biblioteci din România: studii de caz

III.4. Concluzii

Capitolul IV - Studiu comparativ privind valorificarea colecțiilor de istorie locală prin intermediul bibliotecilor digitale

IV.1. Biblioteca Digitală a Europei – Europeana

IV.1.1. Despre Europeana

IV.1.2. Cerințele de bază pentru contribuția la Europeana

IV. 1.3. Contributori la Europeana

IV.1.4. Crearea metadatelor

IV. 2. Studiu comparativ al conținutului Europeana pentru Marea Britanie, Franța, Ungaria și România

IV.2.1. Contribuția Marii Britanii la Biblioteca Digitală Europeană

IV.2.2. Contribuția Franței la Biblioteca Digitală Europeană

IV.2.3. Contribuția Ungariei la Biblioteca Digitală Europeană

IV.2.4. Contribuția românească la Biblioteca Digitală Europeană

IV.2.4.1. Contribuția românească la Biblioteca Digitală Europeană prin proiectul LoCloud

IV.3. Concluzii

Capitolul V - Concluzii

Bibliografie

Anexe